

KIRJA-ARVIO:

VAKAUMUS, KERRONTA, IDENTITEETTI

Hovi, Tuija 2007: Usko ja kerronta. Arkitodellisuuden narratiivinen rakentuminen uskonliikkeessä. Turun yliopiston julkaisuja C 254. Turku: Turun Yliopisto. 258 sivua.

Kaarina Koski

Tuija Hovin väitöskirja *Usko ja kerronta. Arkitodellisuuden narratiivinen rakentuminen uskonliikkeessä* tutkii uskovon identiteetin rakentumista kerronnan kautta. Samalla se tarkastelee kollektiivisen perinteen ja yksilöllisen kokemuksen vuorovaikutusta vakaumuksen synnyssä. Tutkimus on kiinteä kokonaisuus vaikka nivoo yhteen monenlaisia säikeitä ja monia aloja edustavaa tutkimusta. Nimenomaan narratiivisen tutkimuksen edustajat tulevat usein esimerkiksi lingvistiikan, psykologian tai filosofian piiristä, mutta myös uskonnollisten liikkeiden tutkimus saa vaikutteensa laajalta. Kotoisten oppiainerajojen puolesta Hovin tutkimus kuuluu uskontotieteen alaan mutta edustaa kertomusanalyysiensa puolesta myös folkloristiikkaa. Se tarkastelee 2000-luvulla toimivaa uskonnollista yhteisöä mutta heittää yhden ankkurin myös vanhaan uskomusperinteeseen tarkastellessaan tulkintatradition merkitystä.

Asettaessaan eri aloja ja näkökulmia edustavia tutkijoita keskenään keskusteluun Hovilla on lukijaystävällinen tapa kirjoittaa näkyviin siteeraamiensa tutkijoiden edustama ala: uskontopsykologi Owe Wikström, folkloristi David J. Hufford, sosiologi Alan Aldridge. Lukijan ei oleteta itse pystyvän sijoittamaan lukuisien eri tutkimusalojen edustajia oikeisiin kehyksiinsä. Vaikka jokainen tutkija edustaa tietysti omia eikä koko alansa mielipiteitä, mahdollisuus nähdä heidän todennäköiset taustavaikutteensa antaa lokeroinninkin uhalla keskustelulle syvyyttä ja helpottaa sen seuraamista. Tämän soisi tulevan yleisemmäksikin tavaksi.

ASIASSA PYSYMISEN TAITOA

Tutkimuksen pääargumentteja on, että uskonnollista vakaumusta rakennetaan, kehitetään ja ylläpidetään tietoisesti kertomalla siitä. Uskonliikkeen ylläpitämä todellisuus

eli usko on rakentunut yksilön sosiaalistuessa siihen sekä oppiessa yhteisön tradition mukaiset tulkintamallit ja sen käyttämän uskonnollisen sanaston. Tutkimusaineistona ovat Hovin tekemät haastattelut Turun Elämän Sana -seurakuntalaisten parissa sekä seurakunnan tilaisuuksien havainnointi. Kahdenkeskisissä haastatteluisa esille tulleet teemat saavat näin taustakseen myös ne tilanteet, joissa uskovon identiteettiä tehdään julkiseksi sitä tukevan yhteisön edessä. Elämän Sana -seurakunta on kiinteä yhteisö, joka opillisesti yhdistää fundamentalistista raamatuntulkintaa karismaattiseen ja omaa kokemusta korostavaan suuntaukseen. Uskonnolla on keskeinen rooli myös uskovon arjessa, ja hän oppii esimerkiksi tulkitsemaan tiettyjä valintojaan ”Jumalan äänen” ohjaamiksi ja kuuntelemaan tuota ääntä jokapäiväisessä elämässään (s. 109–110). Sanan levittämistä suositaan, ja niinpä tutkijakin on joutunut pohtimaan rooliaan toisaalta haastattelijana mutta toisaalta, kuunnellessaan uskovon todistusta eli ”suun tunnustusta”, myös mahdollisena käännytyksen kohteena. Hovi on tehnyt tutkimuseettisesti tärkeän teon tehdessään tutkittaville alusta lähtien selväksi omat vaikuttimensa: tutkimuksen tekeminen, ei uskon etsiminen.

Hovi sivuuttaa vähäeleisesti sen väistämättömän havainnon, että haastateltavien näkemykset syistä ja seurauksista poikkeavat valtaväestön tulkinnoista. Analyysiesimerkeistä näkyvät haastateltavien pohdinnat tulkintojensa äärellä ja esimerkiksi luonnollisen parantumisen ylikuonnollisen tulkinnan perustelut. Kertomuksiin rakennettu koherenssi pyrkii ensisijaisesti uskon kannalta tärkeiden merkitysten luomiseen eikä objektiiviseen rationaalisuuteen. Hovi ei puutu seurakunnan jäsenten vaikuttimiin sosiaalistua uskonliikkeeseen ja tehdä sen mukaisia tulkintoja. Hän ei myöskään ryhdy kognitiivistien tavoin pohtimaan, mikä tekee oman elämän käännteiden tulkittamisesta Jumalan ja Saatanan väliseksi kamppailuksi niin vetoavan. Tulkintamallihan nimittäin tahtoo tarttua lukijalle päähän jo Hovin analyysiesimerkkejä seurattaessa, vaikkei siitä toki seuraakaan sen faktinen soveltaminen omaan elämään. Kaiken kaikkiaan Hovi pysyy valitsemassaan teemassa, eli uskon narratiivisessa rakentumisessa sekä yksilön ja yhteisön vuorovaikutuksessa uskon tulkintakehysten luomisessa. Hän ei sorru kommentoimaan eikä arvottamaan haastateltaviensa tulkinnallisia valintoja silloinkaan, kun ne provosoivat ainakin lukijaa – esimerkiksi kun yhteisö painostaa homoseksuaalista jäsentään ”eheytymään” syntisestä suuntautumisestaan (s. 135–136).

Tutkimusaineistonsa taustaksi Hovi kuitenkin selvittää melko tarkkaan Elämän Sana -seurakunnan opillista taustaa ja sen sijoittumista karismaattisen uskonnollisuuden piiriin. Samalla tulevat esitellyiksi karismaattisten liikkeiden ja nykyaikaisen uushenkisyyden juuret. Hovi antaa puheenvuoron myös seurakuntalaisille itselleen etenkin selvittäessään niin sanottuja menestysteologisia piirteitä, joista muut ovat tätä seurakuntaa moittineet.

KONSTRUKTIONISTISET NÄKÖKULMAT

Tutkimuksen teoreettisina lähtökohtina esitellään neljä toisiaan täydentävää suuntausta, joita kaikkia sovelletaan uskonnon tutkimiseen oikeastaan sosiaalisen konstruktionis-

min eri aspekteina. Näistä attribuutioteoria ja rooliteoria kiinnittyvät uskonnon havaintopsykologiseen tutkimustraditioon. Ne luotaavat tulkintakehysten valikoitumista ja tulkinnan nivelymistä oman elämän ja ympäristön hallintaan. Kerronnan analyysia puolestaan ohjaavat puheaktiteoria sekä narratiivisen psykologian näkökulma. Hovin käyttämien teorioiden sanoma on pohjimmiltaan sama: asian ilmaiseminen tekee sen todelliseksi – ja sellaiseksi, jona se esitetään. Nämä teoriat pohjautuvat kuitenkin eri tutkimustraditioihin, ja Hovi esittelee selkeästi niiden taustat ja suhteet toisiinsa. Lukija vakuuttuu näkökulman soveltuvuudesta uskonnollisen identiteetin ja siitä kertomisen tutkimiseen, mutta ei pelkästään teorioiden itsensä ansiosta. Koska yhteinen konstruktiiivinen lähtökohta toistuu esittelyssä hiukan eri näkökulmista, tapahtuu käytännössä se, mitä Peter Berger ja Thomas Luckmann kutsuvat objektivoinniksi: saman näkemyksen toistuminen eri tahoilta luo mielikuvan sen yleispätevyydestä. Lukija ei voi kuitenkaan valittaa tulleen huijatuksi. Hyvä argumentointi vahvistaa syntynyttä mielikuvaa, ja konstruktiiivisuus on avoimesti tutkimuksen läpäisevä johdatus tutkimuskysymyksistä lähtien. Hovin konstruktiiivisuus on konkreettista: hän osoittaa selkein esimerkein, millaiset ovat opilliset, sosiaaliset ja normatiiviset lähtökohdat, millaisina lausumina niiden vaikutus ilmenee ja minkälaista identiteettiä ja todellisuutta kertoja niiden avulla luo.

Uskosta puhumisen performatiivisuus toteutuu tässä uskovan identiteetin julkilausumisena ja itsen asettamisena ”suun tunnustuksen” kautta uskovien kategoriaan. J. L. Austinin alkuperäiset säännöt asiointiloja tuottavista puheakteista ovat tosiasiassa jäykkiä ja sellaisinaan hankalasti sovitettavia useimpiin todellisiin aineistoihin. Hovi nimittää omassa aineistossaan toteutuvaa performatiivisuutta implisiittiseksi ja soveltaa Lotte Tarkan mallia sosiaalisesti vaikuttavasta performatiivista (Tarkka 1998): haastattelupuheessa näennäisen toteavat lauseet ovat joksikin sanomisena kohdettaan määrittäviä tekoja. Puheaktiteoria muuntautuu tässä narratiivisen psykologian myötä performatiiviseksi identiteettiteoriaksi, jonka mukaan elämäkertomukset muovaavat yksilöä aktiivisesti. Kun yksilö kerronnassaan merkityksellistää omaa elämäänsä ja omia kokemuksiaan uskonliikkeen tradition mukaisesti, hän rakentaa itselleen uskon ja uskossa kehittyvän seurakuntalaisen identiteettiä. Tästä näkökulmasta katsoen uskonnollinen kokemus ja siitä kertominen ovat erottamattomia. Ne ovat yksi itseään ruokkiva prosessi.

NARRATIIVINEN ANALYYSI

Uskon performatiivinen rakentuminen näkyy haastattelupuheen narratiivisessa analyysissä normatiivisina, legitimoivina ja tunnustuksellisina lausumina. Voimakkaimpina uskoa vahvistavina kulttuurisina malleina nousevat esille parantumisen ja johdatuksen teemat, joita Hovi analysoikin runsaampien esimerkkien kautta. Ne ovat tavoiteltavia tapahtumia, ylikuonnollisen tihentymiä, joiden kohdalla toteutuu henkilökohtainen Jumala-kontakti. Samalla kun Hovi antaa lukijalle kattavan kuvan elämänsäanalaisen parantumista ja johdatusta koskevista tulkinnoista, hän tarkastelee kuvauksia niistä

uskon performatiivina kerronnassa. Myös kertojan luonnolliseksi ymmärtämä parantuminen voidaan tulkita Jumalan aiheuttamaksi joko nopeutensa vuoksi tai siksi, että tila olisi voinut myös paheta. Yliluonnollinen tulkinta on uskovan roolinottoa ja aktiivista uskovan identiteetin rakentamista.

Hovi tarkastelee myös yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden välistä suhdetta uskonliikkeessä analysoimalla individualistisen ja kollektivistisen ihanteen ilmauksia haastattelupuheessa. Tähän tematiikkaan kuuluu kysymys myös toimimisesta toisaalta Jumalan välikappaleena ja toisaalta itsenäisenä yksilönä, joka toimii ja tekee valintojaan itse. Elämän Sana -seurakunta korostaa tiiviistä yhteisöllisyydestään huolimatta yksilöllistä kokemusta ja pitää henkilökohtaista menestystä siunauksena siitä huolimatta, että siitä edellytetään jaettavan myös muille. Uskonliikkeessä hyväksyttävää individualismia on sellainen, jota voi toteuttaa kollektiivisesti. Karismaattisten liikkeiden piirissä uskovilta edellytetään julkista todistamista henkilökohtaisesta uskosta. Haastatteluissakin esitetyt kertomukset ovat samoja, joita kertojat ovat voineet esittää seurakunnan tilaisuuksissa.

Juonellisen koherenssin eli syy–seuraus-suhteiden luominen on kerronnallinen strategia, joka uskonliikkeen selitysmalleihin perustuessaan tukee uskovan rooli-identifikaatiota. Samalla uskova luo elämästään yhteisöllisesti hyväksyttävää tulkintaa. Näihin tulkintoihin sopimattomista ja negatiivisista tapahtumista kertojat yleensä vaikenivat. Hovi on lähestynyt niitä nonkommunikaation käsitteen kautta. Hän katsoo, että vaikeudet, epäonnistumiset ja onnettomuudet, jotka tulkitaan Saatanan hyökkäyksiksi, rikkovat sitä uskossa edistymisen mielikuvaa, jota kertomusten avulla rakennetaan. Siksi ne eivät sisälly vakaumukselliseen kerrontaan, vaikka niitä koskeviin kysymyksiin vastataankin.

VIRIKKEITÄ KERRONNAN TUTKIMISEEN

Hovin tutkimuskohde on kiinnostava esimerkki yhteisöstä, johon identifioituminen edellyttää valtaväestöstä poikkeavan tulkintakehyksen voimakasta sisäistämistä ja tämän sisäistämisen julkista osoittamista. Vaikka Hovi käyttää ajoittain vertailukohteena Lauri Hongon kirjoituksia haltijaperinteestä ja yhteisön tarjoamista tulkintamalleista, uskomusperinne ei ole ollut yhtä ohjattua ja säänneltyä kuin tämän uskonliikkeen oppi, jonka tulkintoja myös opetetaan omassa raamattukoulussaan Ruotsissa. Vastaavia tietyn ideologian tai elämäntavan soveltamista edellyttäviä ja kontrolloivia yhteisöjä voisi uskonnon ohella kuvitella löytävänsä esimerkiksi terveyttä vaalivan toiminnan piiristä; poliittisesta toiminnasta tuskin enää tänä päivänä. Hovin esittelemät näkökulmat antavat kuitenkin virikkeitä minkä tahansa kertovan tai haastatteleman tuotetun aineiston tutkimiseen. Teoriaosuuksissaan teos kartoittaa ansiokkaasti ajankohtaista narratiivista tutkimusta erityisesti konstruktivististen näkökulmien ja narratiivisen psykologian osalta. Samalla se on kiinnostava ekskursio yksilön pyrkimyksiin tulkita elämänsä mielekkäällä ja yhteisön rohkaisemalla tavalla ja rakentaa identiteettiään näiden tulkintojen pohjalta.

KIRJALLISUUS

BERGER, PETER L. & LUCKMANN, THOMAS 1994: *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma*. Suomentanut ja toimittanut Vesa Raiskila. Helsinki: Gaudeamus.

TARKKA, LOTTE 1998: Sulhasen synty. Sanan voima vienankarjalaisessa mieronvirressä. – Laitinen, Lea & Rojola, Lea (toim.), *Sanan voima. Keskusteluja performatiivisuudesta*. Tietolipas 160. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Filosofian maisteri Kaarina Koski on helsinkiläinen folkloristiikan jatko-opiskelija.